

OJ

ONZE JEUGD.NU

ONZE JEUGD.NU

NIEUWS EN ADVIES VOOR ONDERWIJS,
GEMEENTEN EN JEUGDWERK

JAARGANG 10 • NUMMER 06/07-2024

De Omwenteling Kansen van Schaarste

Ontwikkeld door
Bert Wienen &
Goudvisie

OUDERAVONDSPEL

Meer betrokkenheid en interactie tussen ouders tijdens ouderavonden!

Dit innovatieve spel, een samenwerking tussen **Bert Wienen** (auteur onderwijsboek van het jaar 2023; Van individueel naar inclusief onderwijs) en **Goudvisie**, is een fantastische manier om ouderavonden te veranderen.

Van passieve ouderavonden naar **dynamische, interactieve sessies**. Met dit spel gaan ouders actief deelnemen en samenwerken. Daarnaast kunnen leraren het hele jaar op de groep

ouders steunen. Het spel ondersteunt de ontwikkeling van een **inclusieve schoolcultuur** waar elke ouder en elk kind zich gewaardeerd en begrepen voelt.

Bestel nu via de QR-code

<https://goudvisie.nl/serious-gaming/ouderavondspel/>

'We gaan nieuwe community's bouwen'

ALBERT JAN KRUITER:
ACTIEONDERZOEKER

Actieonderzoeker Albert Jan Kruijer trekt zich de publieke zaak aan, al twintig jaar lang. Zonder angst kijkt hij naar de groeiende schaarste: "In ons systeem houden te veel mensen zich bezig met de vraag waarom dingen niet werken. In tijden van schaarste kun je die mensen beter inzetten op de vraag wat we kunnen oplossen."

[Lees op pagina 6](#)

'Kansen creëer je door grip te geven'

FATMA KOŞER KAYA:
VOORZITTER LANDELIJKE CLIENTENRAAD

Sinds het toeslagenschandaal zit de burger vaker aan tafel en er is meer oog voor wat die nodig heeft, ziet voorzitter Fatma Koşer Kaya van de Landelijke Cliëntenraad (LCR). Maar daarmee zijn we er volgens haar nog niet: "Nu is het tijd om de burger meer grip op zijn leven te geven."

[Lees op pagina 10](#)

'Samen zorgen voor een steviger fundament'

FLOORTJE SCHEEPERS:
HOUGLERAAR INNOVATIE IN GGZ

Jongeren zijn sociaal dolend, ziet Floortje Scheepers, hoogleraar Innovatie in de ggz. "Daarom moeten we weer middelpuntzoekende krachten zien te creëren, waardoor we naar elkaar toe bewegen. Naar dat modderige midden waar we samen tot onze enkels in moeten gaan staan, het echte leven. Daar zit de solide basis voor mentaal welzijn van jongeren."

[Lees op pagina 14](#)

'Ons economische verhaal vervangen kan echt!'

KEES KLOMP:
AUTEUR EN PROGRAMMALEIDER

Kees Klomp vindt er geen doekjes om: ons hele bestaan staat op het spel. Meer dan hoog tijd om ons aan de 'natuurlijke huisregels van de aarde' te gaan houden. De bekende auteur en programmaleider strijdt binnen en buiten het hoger onderwijs voor een ander verhaal over economie. "Ik wil jongeren in het hart raken, want dan gaat de wil aan."

[Lees op pagina 18](#)

'Durf stop te zeggen tegen de groep'

SHARON STELLAARD:
BESTUURSWETENSCHAPPER

"We doen onwijs domme dingen, met onwijs slimme mensen." Het is bestuurswetenschapper Sharon Stellaard ten voeten uit: recht voor zijn raap en betrokken. Alles om het beter te doen voor de jeugd. Eén jaar na het verschijnen van haar veelbesproken proefschrift 'Boemerangbeleid': "Terug naar de tekentafel? Niet voordat je begrijpt wat er gebeurt."

[Lees op pagina 22](#)

'Maakkracht is de motor tot verandering'

TABO GOUDSWAARD:
SOCIAL DESIGNER EN KUNSTENAAR

We hebben een nieuw denken nodig. Een denken dat de mens en de wereld in een ander perspectief zet en ons hoofd, hart en handen verbindt. Maakkracht gaat ons daarbij helpen, zegt kunstenaar en social designer Tabo Goudswaard.

[Lees op pagina 26](#)

Colofon

OnzeJeugd.NU is een uitgave van Instondo B.V.
Binnen Kalkhaven 231, 3311 JC Dordrecht
(078) 645 50 85 • info@instondo.nl • www.onzejeugd.nu

De Omwenteling – Kansen van Schaarste is een speciale uitgave die door OnzeJeugd.NU in samenwerking met het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid is gemaakt. De interviews zijn, met bronvermelding, vrij te delen en te vinden bij ncj.nl/de-omwenteling.

Voor de Omwenteling werkten we met een aangepaste redactie:

Eindredactie: Eveline van Amstel

Gastredactie: Soler Berk en Mark Weghorst, Nederlands Centrum Jeugdgezondheid

Interviews: Anja Klein, in opdracht van Nederlands Centrum Jeugdgezondheid

Advertenties

Voor informatie over mogelijkheden kunt u mailen naar: sales@instondo.nl

Abonnementenadministratie

Instondo B.V.
Binnen Kalkhaven 231, 3311 JC Dordrecht
(078) 645 50 85 • administratie@instondo.nl

Abonnementen

OnzeJeugd.NU verschijnt maandelijks (10 nummers, met gecombineerde nummers in juni/juli en augustus/september). Abonnementsprijs: € 139 inclusief btw en verzendkosten. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan en worden automatisch verlengd, tenzij deze twee maanden voor de vervaldatum schriftelijk zijn opgezegd.

Heeft u zelf suggesties voor onderwerpen of zou u willen publiceren in OnzeJeugd.NU? Stuur dan een bericht naar de hoofdredacteur Mark Weghorst, via: redactie@onzejeugd.nu.

Auteursrechten voorbehouden. Het is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van de uitgever artikelen, illustraties of schema's geheel of gedeeltelijk over te nemen. Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen en suggesties houden zij zich gaarne aanbevolen. Vanwege de aard van de inhoud en het doel van deze nieuwsbrief, wordt de abonnee geacht het blad te ontvangen in verband met de uitvoering van een beroep of bedrijf.

ISSN: 2772-7467 - © Instondo

Deze aflevering van De Omwenteling staat in het teken van de 'Kansen van Schaarste'. We nodigen een aantal mensen uit om vanuit hun expertise te kijken naar dit thema. Het wordt de vierde uitgave in een bijzondere reeks. Als Nederlands Centrum Jeugdgezondheid verzorgen we deze speciale editie van OnzeJeugd.NU. In 2021 schreven we *reflecties op de lockdown*, in 2022 maakten we interviews over *Bestaanszekerheid en Kansengelijkheid* en vorig jaar over *Vakmanschap en Gemeenschapszin*. Dit jaar staan de **Kansen van Schaarste** centraal.

Schaarste teistert de samenleving en gijzelt momenteel op veel manieren de voortgang van belangrijke dossiers. De schaarste aan beschikbare leraren of zorgprofessionals laat zich zien in wachtlijsten, gaten in lesroosters, uitval van schooldagen en een toenemend beroep op de spankracht van gezinnen waar kinderen opgroeien. De schaarste toont zich op meer gebieden, zoals klimaat, openbaar vervoer of volkshuisvesting.

Een samenleving komt pas echt in de problemen als er schaarste aan ideeën, aan oplossingsrichtingen, aan daadkracht en aan perspectief dreigt. Hoewel die dreiging reëel is en het publieke debat vooral gaat over de 'comfortabele' en herkenbare schaarste, verkennen we in deze Omwenteling graag de kansen die met schaarste ontstaan.

Kansen

Welke ruimte ontstaat er als de overdaad verdwijnt? Welke perspectieven komen in zicht als niets meer klaarstaat, geregeld is, of georganiseerd wordt? Welke ideeën zijn er en wat kunnen we doen om die kansen ook tot bloei te laten komen?

We nodigden opnieuw een aantal mensen uit die vanuit hun eigen perspectief, werk of onderzoek met ons deze kansen van schaarste willen verkennen. Het vraagt ook van hen om uit hun comfortabele kennispositie te stappen en met ons de onzekere toekomst tegemoet te treden.

Zoektocht

We laten ons graag leiden in die zoektocht door deze mensen die bereid zijn die onzekerheid te omarmen, en daarmee vertrouwen geven. Verwacht geen pasklare antwoorden.

Het zijn richtingen, handreikingen en gedachten waarmee je met vertrouwen de toekomst dichterbij kunt halen.

Dit jaar laten we zes bijzondere mensen aan het woord:

Betekeniseconoom Kees Klomp geeft richting aan een nieuwe manier van omgaan met elkaar, met de economie en met de aarde vanuit een zingevingsperspectief.

Sharon Stellaard, bekend van het boemerangbeleid, roept op tot reflectie en zoekt morele antwoorden op maatschappelijke vraagstukken rond onderwijs.

Albert Jan Kruiter laat zien dat regels en bureaucratie ook van nut kunnen zijn en dat de toenemende schaarste geen reden tot angst, maar tot hoopvolle actie is.

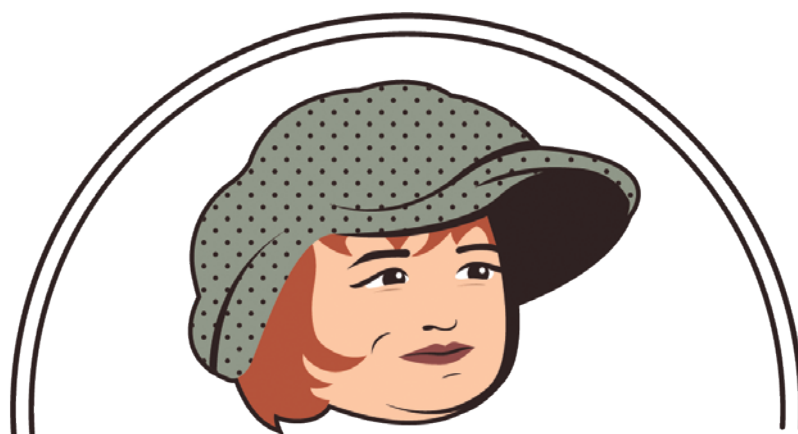
Floortje Scheepers, hoogleraar Innovatie in de geestelijke gezondheidszorg, vertelt over haar wens om weer tot elkaar te komen door aan solidariteit te werken.

Fatma Koşer Kaya van de Landelijke Cliëntenraad toont in haar interview wat de waarde is van werkelijke betrokkenheid van hen die grip op het leven nodig hebben.

Alle uitgaves van De Omwenteling zijn ook online beschikbaar:

www.ncj.nl/inspiratie/de-omwenteling

Harry Volker Genootschap

Ten slotte laat *Tabo Goudswaard* vanuit zijn rol als maatschappelijk bevlogen social designer zien hoe een andere blik, een ander gezichtspunt nieuwe wegen blootlegt en daarmee nieuwe oplossingen mogelijk maakt.

Harry Volker Genootschap

Deze speciale uitgaves heten niet voor niets *De Omwenteling* en het Harry Volker Genootschap van het NCJ speelt hierin een rol. Het Harry Volker Genootschap ziet de huidige tijd als een periode waarin we van het een naar het ander gaan. Waarbij we soms verrast worden door de snelheid waarmee dingen gaan en soms niet kunnen wachten totdat het zover is. Een omwenteling dus, die zijn eigen tempo heeft en zijn eigen vragen met zich meebrengt.

Het Harry Volker Genootschap brengt de gedachten over *De Omwenteling* bij elkaar. Met deze uitgave, door opnieuw een aantal

bijzondere mensen aan het genootschap toe te voegen, maar ook door de ontmoetingen die we organiseren. Naast de ontmoeting van de gedachten in deze *Omwenteling* zien we elkaar ook graag in het echt. Een belangrijk moment daarvoor is op 15 oktober 2024. Het is de exacte dag dat 150 jaar geleden de

Kinderwet van Samuel van Houten in werking trad. Het Harry Volker Genootschap gaat hier aandacht aan besteden en u kunt daarbij zijn.

Graag tot ziens!

Harry Volker Genootschap
Mark Weghorst, Soler Berk,
Anja Klein

In voorgaande edities kwamen aan het woord:

2021	2022	2023
Bert Wiene	Margrite Kalverboer	Karen Heij
Barbara Baarsma	Jaap Seidell	Martijn van der Steen
Ingrid Paalman	Loes Ypma	Peer van der Helm
Jeroen Lammers †	Laura Batstra	Sacha Ausems
Bram Eidhof	Marjolein Moorman	Marjet Winsemius
Paul van der Velpen	Awraham Soetendorp	Eric Steegers
	Tim 'S Jongers	Claire Boonstra

Actieonderzoeker Albert Jan Kruijter trekt zich de publieke zaak aan, al twintig jaar lang. Zonder angst kijkt hij naar de groeiende schaarste: "In ons systeem houden te veel mensen zich bezig met de vraag waarom dingen niet werken. In tijden van schaarste kun je die mensen beter inzetten op de vraag wat we kunnen oplossen."

ACTIEONDERZOEKER ALBERT JAN KRUIJTER:

'We gaan nieuwe community's bouwen'

In de afgelopen tien jaar zagen Kruijter en zijn collega-actieonderzoekers genoeg situaties in het publieke domein voorbijkomen om zich kwaad over te maken. "Wanneer ik als actieonderzoeker voor de laatste keer boos was? Wanneer eigenlijk niet?", is het nuchtere antwoord van Albert Jan Kruijter op de openingsvraag. "Echt boos word ik over de 18-/18+-problematiek in de jeugdzorg. Die kun je gewoon oplossen. Door als gemeente tegen de jeugdzorgaanbieder te zeggen dat die twintig procent van zijn budget moet reserveren om ervoor te zorgen dat een jongere op zijn 18^e nog vier jaar door kan en perspectief krijgt."

Als Instituut voor Publieke Waarden (IPW) hielpen Kruijter en zijn collega's meer dan drieduizend huishoudens die volledig waren vastgelopen in het bureaucratische systeem. Ze voerden 'doorbraakgesprekken' met deze mensen en betrokken professionals. En deden daarmee tegelijkertijd onderzoek naar het

functioneren van de systemen in de publieke sector. Van jeugdhulp en jeugd-ggz tot ouderenzorg, van dakloosheid tot leven na detentie. Ze noemden het actieonderzoek. Toch kun je Kruijter, na duizenden doorbraakplannen, geen boze man noemen. Eerder enthousiast en hoopvol gestemd over de toekomst. Maar daarover later meer.

We behandelen het ene kind slechter dan het andere

Eerst terug naar de brandstof die boosheid kan zijn. Kruijter: "Goed onderzoek begint bij verontwaardiging. De hele jeugdgezondheidszorg is ontstaan omdat artsen nieuwe ziektekiemen ontdekten en toen bleek dat we een rioolsysteem nodig

hadden. Als actieonderzoekers voelen wij die verontwaardiging ook als we denken dat iets in de samenleving niet klopt. Bijvoorbeeld omdat iets onrechtvaardig of onrechtstatelijk, en dus willekeurig, is. We behandelen het ene kind slechter dan het andere, omdat we iedereen gelijk willen behandelen. Maar dan misken je dat sommige kinderen een ongelijke uitgangspositie hebben gehad. Dat vind ik onrechtvaardig, dom en zonde van de capaciteit die we eraan kwijt zijn."

Laat zien wat werkt

Man en paard noemen. Dat past bij Kruijter, net als werken in de praktijk. Zijn actieonderzoek ontstond toen hij nog wetenschappelijk onderzoeker was op de Universiteit Leiden. Tijdens een onderzoek stuitte hij op een gezin waar 48 verschillende partijen bij betrokken waren, maar niemand iets deed aan een relatief kleine schuld van het gezin. In plaats van een wetenschappelijk artikel te schrijven, koos Kruijter voor een

totaal andere aanpak. Hij nodigde alle partijen in een zaaltje uit om te vertellen of er regels in de weg zaten om dit gezin te helpen. Die waren er niet. Het actieonderzoek van het Instituut voor Publieke Waarden was geboren.

Lef hebben?
Nee, wij moeten
gewoon goede
wetgeving maken

Met elkaar de publieke zaak van de toekomst uitvinden, daar is het Krui-ter en de medewerkers van het IPW om te doen. “De sector wordt over- spoeld door rapporten. Met het IPW willen we de oplossingen vóórleven, vooral rondom de groepen waar de machine het meest hapert. Veran- dering komt niet stand door aan te tonen wat er niet werkt, maar door te laten zien wat er wél werkt, liet wetenschapsfilosoof Thomas Kuhn al zien.” Dat wil niet zeggen dat Krui-ter vindt dat het hele systeem faalt en helemaal op de schop moet. Ieder beleid produceert ongewenste en onverwachte effecten, en daar moet je iets aan doen: “Voor 80 procent werkt het systeem best goed, voor 20 procent is er iets anders nodig.”

Praktisch wijs

In het boek ‘Doen wat goed is’ breken hij en collega-actieonderzoe-ker Sophie Albers een lans voor de praktische wijsheid van professionals die werken aan de publieke zaak. Dat zijn vaak eenlingen die slim weten te laveren tussen regels en ruimte. Volgens de auteurs zijn regels en standaarden nodig, want anders krijg je willekeur. Maar er moet ook

ruimte zijn, om die groep waar het systeem tekortschiet beter en op maat te kunnen helpen. “Dan heb ik het niet over lef of de randen van de wet opzoeken, zoals profession- als vaak te horen krijgen”, merkt Krui-ter tijdens het interview kritisch op. “Lef hebben? Nee, wij moeten gewoon goede wetgeving maken.”

De auteurs vinden het belangrijk dat we praktische wijsheid gaan herkennen en benutten. Neem de praktisch wijze professional uit het boek. Zij gaat als wijkteamlid een middag per week bij een huisarts- praktijk zitten, omdat mensen met schulden daar vaak als eerste over hun geldzorgen praten (en waarvoor het wijkteamlid op de vingers wordt getikt). ‘Praktisch wijze profession- als ontwikkelen nieuwe dagelijkse oplossingen voor problemen die beleidsmedewerkers, politici en

Albert Jan Krui-ter:

Medeoprichter Instituut voor Publieke Waarden (IPW), begon zijn loopbaan als bestuurskun- dige, en speelt met zijn broer in een band. Albert Jan wil de publieke zaak innoveren en met de samenleving en overheid nieuwe constructies bedenken en bouwen.

bestuurders niet zien of waar zij geen oplossing voor hebben’, schrijven Krui-ter en Albers in hun pleidooi voor een beter sociaal domein. Die oplossingen zijn heel hard nodig nu er steeds meer schaarste aan vooral mensen is.

Schaarste biedt kansen

Krui-ter vertaalt de opbrengst van hun actieonderzoek steeds vaker in mensen, in fte’s, en minder in geld. “Zolang er overvloed is, kom je met geld een heel eind. Maar als er schaarste aan mensen is, zie je finan- ciële prikkels niet meer leiden tot een goede afstemming. Als wij met casuïstiek van 1000 mensen 16 mil- joen euro op zorg besparen, dan kan een gemeente daar niet zo veel mee, want ze kunnen geen mensen inhuren die er niet zijn. Als je zegt dat je 350 fte hebt bespaard, kan zo’n gemeente nadenken wat zij met die gewonnen capaciteit kan doen. Nog meer specialistische zorg inko- pen of samen met scholen en jonge- renwerk aan de voorkant proberen wat te doen?”

Krui-ter kan goed met het thema van deze Omwenteling, de kansen van schaarste, uit de voeten. Prikkelend antwoordt hij: “Ik kijk heel erg uit naar de komende jaren. Een beetje karikaturaal, maar de panacee de afgelopen twintig jaar is altijd geweest ‘meer geld, meer mensen’, in die volgorde. Mooi aan deze tijd is dat er geen geld meer is en geen mensen meer zijn. Ik moet denken aan het onderzoek van Movisie: professionals in het sociaal domein zijn 37 procent van hun tijd kwijt met praten en bellen met andere profes- sionals, bijvoorbeeld collega’s van een ander wijkteam. Ik kijk niet raar op als we die administratieve lasten straks wettelijk inkaderen. Dat een professioneel nog maar 5 procent

“De komende tien jaar zijn we druk bezig met de maatschappelijke democratie opnieuw vormgeven.”

van zijn tijd bezig mag zijn met administratie en de rest van zijn tijd móét besteden aan het huishouden of gezin. Innoveren is dus nodig.”

Het is tijd om die bureaucratie de 21ste eeuw in te slepen

Hoe? Onder meer door te innoveren op structuurniveau, zegt Kruijer. “Het is tijd om die bureaucratie de 21ste eeuw in te slepen. We moeten onze sturingsinstrumenten – accountability, governance, financiering en wetgeving – veel beter benutten. Door accountability, de verantwoording te richten op impact en opbrengst. Door de governance samen met mensen te doen om wie het gaat en samen oplossingen te bedenken. Door ontschotte en populatiegerichte financiering, in plaats van duizend potjes rondom jeugd. En met een integrale verordening sociaal domein, waarin huisvesting, inkomen en jeugdhulp aan elkaar gekoppeld zijn.”

Vereenvoudigen

Volgens Kruijer komen we al een heel eind als we de individuele indicaties van bijvoorbeeld de jeugd afhalen en de sturing vereenvoudigen. “Neem het hele jeugdhulp-, jeugdzorg- en onderwijscomplex, met daarin speciaal onderwijs, passend onderwijs, medisch kinderdagverblijven, integrale kindcentra, jeugdhulp/zorg/ggz. Op de uitzonderingen na gaat het hier om dezelfde kinderen. En misschien geef je in een stad daar wel 30 miljoen euro aan uit. Je kunt ook zeggen:

we hebben in dit gebied deze basisschool en rondom die school gaan we 20 miljoen uitgeven aan armoedebeleid, uitkeringen, jeugdzorg en politie. Je kunt met drie ketenpartners – de basisschool, gemeente en verzekeraar – bedenken hoe je de komende tien of twintig jaar gaat investeren in de ontwikkeling van alle kinderen in deze wijk. Niemand bedenkt dan nog om 150 jeugdzorgaanbieders in te kopen die 1,6 uur per week begeleiding aan een kind geven. Zo'n aanpak zou je eerst eens kunnen proberen in een van de twintig wijken uit het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid. Maar zolang we die budgetten niet overhevelen naar preventie of de nuldelijn, dan kom je daar niet.”

Mensen trekken de tekorten niet meer en gaan dingen weer zelf doen

De schaarste gaat de overheid en burgers dwingen om anders te kijken en om te gaan met kwaliteit. “We kunnen het ons niet permitteren om de kwaliteitscriteria voor professionaliteit op dit niveau te houden. De keerzijde daarvan hoeft niet te zijn dat kwaliteit van professionals verwatert; je krijgt er een community voor terug. De Toqueville zei het mooi: ‘Professionals kunnen dingen beter dan burgers, maar als je burgers onderling iets laat doen dan krijg je er eigenaarschap voor terug’. Moeders die je betaalt om elkaars kinderen in de wijk op te vangen, doen het misschien minder goed dan professionals, maar het is wel van henzelf. Bereid je daar als overheid

op voor, want mensen trekken de tekorten niet meer en gaan dingen weer zelf doen.”

Als samenleving moeten we volgens de actieonderzoeker meer samen gaan doen. Want de overheid heeft zich vertild en de verzorgingsstaat is topzwaar geworden. “In Nederland waren we heel goed in zelforganisatie, maar na de verzuiling is er veel verstatelijkt. Het laatste wat ik wil is terug naar de jaren 50, maar er moet wel een 21ste-eeuws antwoord komen. Want ik zie dat die bureaucratie het niet meer redt. Het personeelstekort is precies de wig die er nodig is. Juist in het samen organiseren van dingen als ouderenzorg en onderwijs ga je ontdekken dat het niet alleen om je eigenbelang gaat. Dat leidt tot welbegrepen eigenbelang en revitalisering van de maatschappelijke democratie. Dat maakt mij hoopvol.”

Samen oppakken

Kruiter en het IPW gaan aan die samenleving bijdragen met een nieuwe koers. Daar heeft hij een duidelijk beeld bij: “De afgelopen tien jaar waren we bezig met het oplossen van individuele casuïstiek en met terugkijken in het systeem naar waar zij iets anders kunnen doen. De komende tien jaar gaan we samen met community's echt ontwikkelen en nieuwe constructies bouwen. Met kinderen uit de jeugdzorg, ouders, mensen in de bijstand, mensen die werk zoeken, mensen

in de daklozenopvang. Zaken die echt de kern van de publieke zaak induiken. Er lopen al verkennende gesprekken, zoals met de zelfregie- en herstelbeweging, met vrijwillige zorg en het gezin, en initiatieven voor dakloze jongeren.” Vol ambitie: “De komende tien jaar zijn we druk bezig met de maatschappelijke democratie opnieuw vormgeven.”

Het tekort aan personeel is precies de wig die nodig is

Albert Jan Kruiter sluit positief af: “Wanneer ik tevreden ben? Als samenleving en overheid weer een beetje in balans komen. Nu projecteert die overheid op ‘die stomme burger die allerlei problemen veroorzaakt’, en die burger projecteert op die overheid ‘die niet levert’. Dat is gewoon geen duurzaam model. Die overheid mag iets meer aan die samenleving overlaten; niet vanuit het neoliberal perspectief dat het goedkoper, maar beter wordt. En die samenleving mag wel iets meer samen oppakken, omdat we zien dat de overheid het niet meer kan. Als we daarmee de democratie kunnen versterken en de bureaucratie beter kunnen richten, dan ben ik tevreden!”

De lees-, luister- en kijktips van Albert Jan Kruiter

- Het boek van Aaron Wildavsky ‘Searching for Safety’.
- Het boek van Alexis de Tocqueville ‘Het oude Regime en de Revolutie’.
- Podcast ‘Stuurloos’ van Kustaw Bessems.

Sinds het toeslagenschandaal zit de burger vaker aan tafel en er is meer oog voor wat die nodig heeft, ziet voorzitter Fatma Koşer Kaya van de Landelijke Cliëntenraad (LCR). Maar daarmee zijn we er volgens haar nog niet: “Nu is het tijd om de burger meer grip op zijn leven te geven.”

VOORZITTER LANDELIJKE CLIËNTENRAAD FATMA KOŞER KAYA:

‘Kansen creëer je door grip te geven’

Met een zekere gretigheid doet Fatma Koşer Kaya haar werk voor de Landelijke Cliëntenraad. In anderhalf jaar tijd verdubbelde het team van het bureau van de LCR tot vijftien medewerkers. “We moeten samen kunnen rennen!”, zegt ze enthousiast. “De LCR heeft een team dat met hart en ziel werkt. We geven gevraagd en ongevraagd advies, nemen aan allerlei commissies deel, geven signalen af en agenderen.” Dan kritisch: “We vertegenwoordigen mensen die op de een of andere manier financieel van de overheid afhankelijk zijn. Daarom is het belangrijk dat we als belangenbehartiger steviger verankerd en gefaciliteerd worden.”

Zeven miljoen

Sinds november 2022 is Koşer Kaya benoemd tot voorzitter van de Landelijke Cliëntenraad. Als onafhankelijk overleg- en adviesorgaan van de landelijke overheid bestaat de LCR 22 jaar. De raad vertegenwoordigt iedereen die voor zijn bestaanszekerheid afhankelijk is van de overheid: mensen met een uitkering, pensioen of (financiële) ondersteuning van de

overheid. De raad laat de stem van deze zeven miljoen mensen horen aan beleidsmakers en uitvoerders. “Als LCR maken we een vertaalslag in het ingewikkelde stelsel en kijken we door het hele stelsel heen.”

Schaarste is veel breder dan je huur of boodschappen kunnen betalen

De LCR bestaat uit dertien organisaties, waarvan de raadsleden vijf keer per jaar samenkomen. Daarbij horen onder andere vakbond CNV en FNV,

maar ook Ieder(in), een netwerk voor mensen met een beperking en chronisch zieken, Mind voor mensen met een psychische kwetsbaarheid, ouderenbonden, migrantenorganisaties en afgevaardigden van de centrale cliëntenraden van UWV, SVB en vertegenwoordigers van de vier grote steden.

Jongvolwassenen

“Onze allerbelangrijkste rol? Een stem aan burgers geven”, zegt Koşer Kaya stellig. “Daarvoor hebben we met alle organisaties heel veel kennis en knowhow in huis, een sterke bodem waarop je kunt bouwen voor de burger. We willen de Landelijke Cliëntenraad zo versterken dat mensen weten: dáár moeten we zijn als het om het burgerperspectief

Fatma Koşer Kaya:

Voorzitter Landelijke Cliëntenraad (LCR), was eerder Tweede Kamerlid (D66), wethouder en arbeidsrechtjurist FNV. Fatma wil burgers meer grip op hun leven laten ervaren door voor hen op te komen en de belangenbehartiging steviger te verankeren.

gaat. Achter de schermen bereiden we burgers ook heel goed voor om uit te kunnen leggen waarom zij aan tafel zitten.”

Wat zijn enkele wapenfeiten van de LCR, ook voor jeugd en gezin? De Landelijke Cliëntenraad was lid van de Commissie sociaal minimum. Deze gerespecteerde commissie bracht twee rapporten uit en adviseerde om burgers meer bestaanszekerheid te bieden, door onder meer het minimumloon, de bijstand, de kinderbijslag en het kindgebonden budget te verhogen. “Daarin brachten wij naar voren dat schaarste veel breder is dan je huur of boodschappen kunnen betalen. Het gaat ook over gezondheid, onderwijs, werkvermogen en mee kunnen doen in de maatschappij.”

Ook roert de LCR zich flink als het gaat om jongvolwassenen met een chronische beperking in de Participatiewet. De raad gaf vorig jaar advies aan de Onafhankelijke Commissie Toekomst Arbeidsongeschiktheidsstelsel (Octas). “Deze jonge mensen hebben een duurzame beperking, maar geen duurzame voorziening. Als je hun perspectief wilt geven en wilt dat ze volwaardig mee kunnen doen, dan weet je dat ze niet in de Participatiewet horen.” De LCR schat in dat het hier gaat om tussen de 60.000 en 80.000 jonge mensen. Als ze ertoe in staat zijn, werken ze (een aantal uur) en zijn ze voor de rest afhankelijk van de bijstand. Zodra ze bijvoorbeeld gaan samenwonen, valt hun bijstand en daarmee hun financiële zelfstandigheid en keuzevrijheid weg.

Atypisch

Koşer Kaya is net als de andere geïnterviewden in deze Omwenteling een ‘waarom-vrager’. Nieuwsgierig naar

waarom systemen op een bepaalde manier zijn ingericht. “Ik ben een atypische bestuurder. Als ik ergens kom ga ik eerst observeren en me verwonderen. Dan word ik nieuwsgierig, ga ik me verdiepen en begint mijn zoektocht naar het goede.” Koşer Kaya was jurist, arbeidsrechtadvocaat, politicus, wethouder en is nu belangenbehartiger. Het is haar sterke rechtvaardigheidsgevoel dat haar in al haar functies drijft, vertelt ze. “Dat zit in mijn persoonlijkheid,

mijn ouders waren ook zo. Naastenliefde is er bij ons wel ingepeperd.”

Samen met de raad en het bureau van de LCR strijdt ze ervoor om wetten en regels in ons land eerlijk, eenvoudig en duurzaam te maken. Koşer Kaya: “Daarvoor moet je als overheid de burger niet alleen betrekken als het misgaat, maar in de hele cyclus van begin tot eind, dus bij plannen om wetten te maken tot aan de evaluatie. Gelukkig zitten we

in een fase waarin burgers vaker aan tafel zitten en kijken we meer naar wat zij nodig hebben. Maar het gaat er ook om dat ze gelijkwaardig aan tafel zitten en om wat er met hun inbreng gebeurt. Daarom zie ik het werk van de LCR ook als een vak, een ambacht, om dat voor elkaar te krijgen.”

Kansen

Welke kansen zijn er volgens Koşer Kaya om iets aan de schaarste van burgers te doen? “Mijn kernboodschap is: mensen met meer grip op hun leven kunnen beter omgaan met schaarste en ervaren meer geluk. Grip is het sleutelwoord. Dat heeft ook de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid gezegd in een onderzoek. Daar moet je in het stelsel naar streven, want nu ervaren mensen dit niet. Het stelsel van voorzieningen hoort er te zijn om mensen te helpen en grip op hun leven te geven. Dat gebeurt niet als je een burger met een probleem koste wat kost in dat stelsel wilt duwen en geen ruimte creëert”, zegt ze gepassioneerd.

Het stelsel hoort er te zijn om mensen grip op hun leven te geven

“Er zijn regels gemaakt om mensen te ondersteunen als ze geen inkomens hebben. Als die regels niet meer werken, moeten we het op een andere manier doen. Door aan de knoppen te draaien, te verbeteren of ruimte te creëren, maar niet door weg te kijken. En als mensen in de problemen komen, heb je als

uitvoerder de taak om te kijken wat ooit de bedoeling is geweest. Daarom moet je de Algemene Beginselen van Behoorlijk Bestuur toepassen: bedenk elke keer weer dat je met een mens te maken hebt en betrek de omstandigheden erbij.”

Het stelsel is nu ingericht om misbruik te voorkomen

Slimmer inrichten

“Kansen creëer je op het moment dat je mensen de juiste ondersteuning geeft. Ik zeg niet dat de wereld maakbaar is, maar heel veel mensen snakken naar houvast. Aan wie we meer invloed op hun bestaan kunnen geven? Die jonge mensen die niet in de Participatiewet thuis horen, maar ook mensen in de WIA, de Wet werken en inkomen naar arbeidsvermogen. Erken dat zij altijd behoefte blijven hebben aan goede regelingen.”

Ze vervolgt: “We kunnen het stelsel slimmer inrichten. Nu is het zo ingericht om dat minimale percentage dat misbruik maakt, te voorkomen. Laten we kijken naar wat op een snellere en praktische manier zou kunnen werken. Daarbij is vereenvoudigen niet een doel op zich, maar we kunnen wel kritisch kijken waarom we iets doen.”

Ze geeft een voorbeeld waar de LCR zich al een tijd kwaad over maakt: de vrijwilligersvergoeding. “Die vergoeding kunnen mensen ontvangen als zij vrijwilligerswerk verrichten. Daar geldt een vrijgesteld bedrag voor. Kom je daar net boven, dan moet

je alles terugbetalen. Gemeenten kunnen dat regelen, maar dan nog, als zij dat goed doen, dan klopt de Belastingdienst aan omdat vervolgens het hele bedrag aan vrijwilligersvergoeding als inkomsten wordt gezien. Waarom laten we dat niet aan de gemeenten over om dat te regelen? En dan niet de hele uitkering, maar de te veel ontvangen bijstand terug laten vorderen? Maak het eenvoudiger en werkbaarder, en creëer zekerheid en veiligheid voor mensen.”

Zoals gezegd bestaat de Landelijke Cliëntenraad uit dertien verschillende organisaties. Hoe maken ze samen een vuist voor de burgers die ze vertegenwoordigen? “We zijn aan het onderzoeken hoe we burgerparticipatie nog meer kunnen versterken. Door optimaal gebruik te maken van elkaars kennis en kunde. En met onze werkgroepen waarin we de verdieping in kunnen. Als voorzitter juich ik dat toe, zodat we daar snel op kunnen acteren. Zoals we doen met onze acties ‘Moe van armoe’ of ‘Harde grens’ op de site ‘Hetgaatovermij.org’, waarin we mensen oproepen hun stem te laten horen.”

Vakmensen

Ook vakmensen die dagelijks werken met jeugd en gezin kunnen bijdragen aan de doelstelling van de LCR, vindt de voorzitter. “Zij kunnen signalen bij ons aanleveren. Het is heel belangrijk dat mensen die met hun poten in de modder staan hun verhaal ergens

kunnen neerleggen. Dat is nog niet altijd vanzelfsprekend. Als organisaties die de burger vertegenwoordigen kunnen we dan de handen ineen slaan. Daarnaast kunnen vakmensen ook aan hun eigen tafel kijken welk probleem ze al kunnen wegnemen. Als je weet waar je wilt komen, vraag je dan af wat ervoor nodig is om daar steeds een stukje dichterbij te komen. Je kunt niet alles meteen oplossen, als je maar weet dat je met elkaar ergens naartoe werkt.”

We willen optimaal gebruikmaken van elkaars kennis en kunde

Glans

Wat is het ultieme doel van de LCR? Fatma Koşer Kaya tot slot: “De LCR moet dé organisatie zijn waar zowel de politiek als uitvoerders, ministeries en vooral burgers terecht kunnen met de vraag hoe mensen mee kunnen doen.” Dan verschijnt er een grote glimlach op haar gezicht: “Als de politiek iets gaat doen met wat wij in de Commissie sociaal minimum hebben aangegeven, dan kunnen we iets veranderen, samen met mensen die financieel afhankelijk zijn van de overheid. Onze strijd gaat door. Gelukkig maar, want het leven glanst ook als je af en toe strijd hebt!”

De lees-, luister- en kijktips van Fatma Koşer Kaya

- Boek van Ellen Pasman ‘Kafka in de rechtstaat’.
- YouTube-documentaire van Pim Giel ‘Er is genoeg’.
- Alle podcasts van De Correspondent.

Jongeren zijn sociaal dolend, ziet Floortje Scheepers, hoogleraar Innovatie in de ggz. “Daarom moeten we weer middelpuntzoekende krachten zien te creëren, waardoor we naar elkaar toe bewegen. Naar dat modderige midden waar we samen tot onze enkels in moeten gaan staan, het echte leven. Daar zit de solide basis voor mentaal welzijn van jongeren.”

HOUGLERAAR INNOVATIE IN GGZ FLOORTJE SCHEEPERS:

‘Samen zorgen voor een stevig fundament’

Scheepers durft het aan zich in die spreekwoordelijke modder te begeven. Het is de plek van waaruit ze in 2021 haar eerste boek schrijft. In ‘Mensen zijn ingewikkeld’ stelt ze dat haar vakgebied, de geestelijke gezondheidszorg, bescheidener mag zijn over wat het weet en kan. Ook tijdens het interview blijft ze daar kritisch op: “We moeten niet doen alsof we het ei van Columbus in onze rugzak hebben zitten. Mensen staan daar maanden voor op de wachtlijst en raken hevig teleurgesteld als dat niet zo blijkt te zijn.”

Ze wijst op de spreuk aan de muur in haar werkkamer in het UMC Utrecht: *If you change the way you look at things, the things you look at change.* Tegen je natuurlijke reflex ingaan, goed kijken en je blik veranderen is waarin Scheepers zichzelf in haar loopbaan uitdaagt. “Als arts-assistent

had ik een sterk geloof in de DSM, het veelgebruikte handboek in de psychiatrie, en dacht ik dat het over tien jaar opgelost zou zijn. Toen ik daarin vastliep, ben ik me breder gaan verdiepen en ontdekte ik andere werkelijkheden. Dat maakt het vak veel mooier en rijker dan ik dacht”, zegt ze met een glimlach.

Jongeren groeien op in een wereld die suggereert dat alles maakbaar is

Meanderen

Scheepers omschrijft de menselijke psyche niet als een meetbaar object,

maar als iets dynamisch en altijd in interactie met de omgeving. Tijdens die interacties kunnen ons denken, gevoel en gedrag ontregelen. Eén op de vier Nederlanders krijgt in zijn of haar leven te maken met psychische ontregeling. Het maatschappelijk denken over mentale kwetsbaarheid veranderen is Scheepers’ missie.

Hoe helpt het jongeren om te weten dat we als mens ingewikkeld zijn? “Bij complexiteit past denken in open adaptieve systemen, zonder dat er een blauwdruk ligt van hoe het moet zijn. Onze jongeren groeien op in een wereld die suggereert dat alles maakbaar en kenbaar is. Op social media zijn er allerlei bubbels die de norm bepalen en het is lastig om daar weer uit te stappen. Maar het leven is meer fluïde en modderiger, en je hoeft niet nu al te weten hoe je hele carrière en leven eruit moeten zien. Alsof er

geen weg terug is, alsof je niet kunt meanderen door het leven.”

De flexibiliteit van een samenleving wordt vergroot met bruggenbouwen

Denken in complexiteit helpt jongeren om met elkaar in dialoog te blijven, denkt Scheepers. Ze haalt politicoloog Robert Putnam aan, die spreekt over *bonding capital* en *bridging capital*. “Internet heeft het bonding capital, je verbonden voelen met mensen die op je lijken, enorm versterkt. Putnam laat zien dat je de flexibiliteit van een samenleving juist vergroot met bridging capital, bruggenbouwen tussen de verschillende bubbels. Probeer die groepen met elkaar in contact te brengen en van elkaar te laten leren. Dat geeft ook een genuanceerder beeld over de werkelijkheid. En het geeft ruimte om te experimenteren, niet gelijk te hebben en te falen, waardoor je je creatieve geest moet aanzetten. Dat is voor jongeren ontzettend belangrijk!”

Drinkplekken creëren

Dat de huidige samenleving ingewikkeld is, zien we ook terug in verschillende onderzoeken. Daarin geven steeds meer jongeren aan dat ze mentaal worstelen. Ook groeien de wachtlijsten voor jeugdhulp en jeugd-ggz: “De meeste zorgen maak ik me als jongeren denken dat ze niet meer bij volwassenen kunnen aankomen met hun verhalen. Dat ze geen vangnet vinden en elkaar versterken in doemdenken over zichzelf en de wereld. Als die connectie met volwassenen er niet is, kunnen er

griezelige, onherroepelijke dingen gebeuren. Dat suïcide onder jongeren oploopt, is een teken dat we ze soms kwijt zijn.”

Tegelijkertijd is er het dilemma dat wat je aandacht geeft, groeit. Scheepers, die ook kinder- en jeugdpsychiater is, zegt daarover: “Een ongelooflijk groot dilemma, maar negeren is niet de juiste weg. Het gaat er vooral om: hoe hebben we het erover? Niet aanpraten, wel signaleren en de focus ook leggen op de omgeving waarin jongeren opgroeien. En hun zelf vragen mee te denken over een samenleving waarin ze kunnen bloeien, in relatie met anderen. Begin daarmee op het consultatiebureau, het schoolplein,

Floortje Scheepers:

Hoogleraar Innovatie in de ggz aan UMC Utrecht, kinder- en jeugdpsychiater, lid van Raad voor de Volksgezondheid en Samenleving, lid Kwaliteitsraad van Zorginstituut Nederland. Floortje wil met de ggz een beweging maken naar de leefwereld van jongeren en tegelijkertijd het fundament van de samenleving versterken ten behoeve van hun mentale welzijn.

in het onderwijs en binnen organisaties die zorgen voor de jeugd. Creëer openbare plekken waar mensen samenkomen en even ‘pauze’ hebben. Ik heb het weleens vergeleken met drinkplekken op de savanne, waar de leeuw en het hert samen staan te drinken. Daar lenen plekken als de basis- en middelbare school, sportclub, buurthuis en kerkgemeenschap zich goed voor. Organiseer als sportvereniging of als ouders een meeting en praat over hoe je je sterker kunt verbinden met elkaar. Jeugdprofessionals zouden dat kunnen faciliteren en initiëren. Dan richt je je minder op het individu en meer op het faciliteren van zo’n verbindingsproces. Door daar een duw aan te geven, kunnen ouders en jongeren van elkaar leren. We benutten de kracht van de groep veel te weinig.”

Wat hebben we nodig om die kracht van de groep te benutten?

Wijsheid opbouwen

Haar ideeën sluiten aan bij de noodzaak om anders om te gaan met de schaarste in de geestelijke gezondheidszorg. “Voor de persoonlijke schaarste is een probleem dat ons dwingt om anders na te denken. Wat hebben we nodig om die kracht van de groep te benutten? Kunnen we bijvoorbeeld veel vaker jongeren in groepen begeleiden, zodat ze ook van elkaar kunnen leren? Wat kunnen we laagdrempelig faciliteren voordat er professionals aan te pas komen, zoals e-community’s als TraumaNet, lotgenotencontact bij herstelacademies en

“Juist aan het begin de juiste keuzes maken, het juiste gesprek voeren en goed begrijpen wat er speelt leidt tot duurzame oplossingen, dat is je winst.”

e-learnings? Maar ook, wat hebben we nodig om als ggz beter samen te werken met het sociaal domein en jeugdhulp, zodat er passende integrale zorg kan ontstaan?”

Ik zag mensen soms bijna als een speelbal door het hele systeem gaan

Het zijn vragen die passen bij Scheepers' *drive* om de ggz van binnenuit te veranderen. Haar frustratie over het rigide, complexe systeem leidde haar richting innovatie van de ggz. “Er was weinig ruimte voor vakmanschap en ontmoeting en ik zag mensen soms bijna als een speelbal door het hele systeem gaan. Ik ben daarom wetenschappelijk steeds meer naar de praktijk geschoven, om vandaaruit te innoveren. Ik ontdekte andere wetenschappelijke stromingen die in de praktijk mogelijk zijn, zoals participatief, etnografisch en kwalitatief onderzoek. Daardoor kreeg ik weer hoop: natuurlijk kunnen we dit! Als we investeren in luisteren naar elkaar en samen wijsheid opbouwen.”

Innovatieve gespreksvoering

Haar gezicht begint te stralen als ze vertelt over innovaties als de Verhalenbank en PsyData en over de Netwerk Intake die op haar Utrechtse afdeling is ontwikkeld en landelijk zo'n vlucht neemt. Op de website van UMC Utrecht laat een collega in een video zien hoe je de Netwerk Intake in de praktijk aanpakt. Er wordt benadrukt dat het niet het zoveelste nieuwe model is, maar een 'methode om een open en breed gesprek te

voeren over het levensverhaal, de problemen en wie daarbij betrokken zijn.' De jongere (of volwassene) ervaart dan meer vrijheid om zaken te benoemen die voor hem of haar belangrijk zijn, ook al lijken ze op het eerste gezicht minder relevant voor het ontstaan van de klachten. Het visueel maken van het verhaal versterkt de kracht van de methode, waardoor het makkelijker wordt om te denken in netwerken en de problematiek vanuit meerdere perspectieven te bekijken.

Scheepers is ervan overtuigd: "Juist aan het begin de juiste keuzes maken, het juiste gesprek voeren en goed begrijpen wat er speelt leidt tot duurzame oplossingen, dat is je winst. Niet daar versnellen, maar juist vragen." Enthousiast gaat ze verder: "De Netwerk Intake verspreidt zich als een olievlek, tot ver buiten Utrecht. Ongelooflijk leuk om te zien hoe blij professionals ervan worden. Het gaat weer over vakmanschap en hoe je het verhaal van iemand centraal kunt stellen. Het leidt ook tot een gedeeld narratief over mentale gezondheid en kwetsbaarheid."

Om duurzaam te herstellen moet je zijn waar het ontregeld is

Naar de leefwereld toe

Wat de Netwerk Intake doet, is dat het een beweging inzet naar de leefwereld van jongeren en volwassenen. Scheepers: "Het is in die leefwereld uit balans geraakt, dus daar met je ook zijn om het weer in balans te krijgen. Om duurzaam te herstellen

moet je zijn waar het ontregeld is en dus moet je mensen in hun context behandelen."

We trekken onze rugzak met kennis te snel open en gooien het op tafel

En dat doe je samen, benadrukt Scheepers. Daarom werkt de Netwerk Intake met drie vragen: Wat kan je zelf doen? Wat kan je nabije omgeving doen? Wat kan de hulpverlening daaraan toevoegen? Dat laat de jongere meer eigenaarschap ervaren in het herstelproces. Ook geeft het professionals een meer bescheiden rol. "Probleem is vaak dat we onze rugzak gevuld met kennis te snel opentrekken en alles op tafel gooien. Als de rugzak dan leeg is en iemand is nog steeds niet hersteld, dan zeggen we dat iemand therapieresistent is. Laten we eerst goed luisteren voordat we iets uit die rugzak halen wat mogelijk van pas kan komen."

De professional moet vooral ondersteunen bij het herstel, dat volgens Scheepers primair van binnenuit komt. "Beweging die je van buitenaf oplegt, is niet duurzaam. Je kunt makkelijk iemand van A naar B krijgen, maar zodra je loslaat is die weer

terug bij A. Dat maakt mensen afhankelijk van hulpverlening. Sluit aan bij de intrinsieke motivatie van de jongere en geef dan een versnelling aan die beweging. Wat de jongere wil, komt dan *in sync* met wat naasten en professionals kunnen doen. Neem meiden met eetproblemen: de strategie was heel lang om het gewicht omhoog te krijgen. Natuurlijk moet het gewicht omhoog, maar dat roept vaak hevig verzet op. En voordat je het weet gaat alle energie naar die strijd. Als je kijkt naar wat iemand wel motiveert, zoals naar paardrijden kunnen of met vriendinnen afspreken, dan ga je daaraan werken en wordt het eten onderdeel van de strategie."

In je kistje

Deze manier van werken vraagt om een holistische manier van kijken. Dat is precies wat bij Floortje Scheepers past. "Als kind had ik een aversie om in een hokje gestopt te worden. Voor ieder mens is het goed om persoonlijke waarden en drijfveren te ontdekken. Vraag jezelf af: wat maakt het leven voor mij waardevol en wie of wat moet er straks om me heen staan als ik in mijn kistje lig? Wat mij persoonlijk drijft is mijn zoektocht naar een passende Wij-Ik-balans die Norbert Elias beschrijft. Genoeg autonomie ervaren om mezelf te kunnen zijn, maar toch sterk verbonden zijn met anderen. Dat is steeds een beetje wankelen, maar als het lukt voelt dat heel goed."

De lees-, luister- en kijktips van Floortje Scheepers

- Boek van Johann Hari 'Verbinding verbroken'.
- Boek van Denis Noble 'De muziek van het leven'.
- Podcast 'The Dissenter: Stepping into Heraclitus' River' met Naomi de Ruiter.

Kees Klomp vindt er geen doekjes op: ons hele bestaan staat op het spel. Meer dan hoog tijd om ons aan de 'natuurlijke huisregels van de aarde' te gaan houden. De bekende auteur en programmaleider strijdt binnen en buiten het hoger onderwijs voor een ander verhaal over economie. "Ik wil jongeren in het hart raken, want dan gaat de wil aan."

AUTEUR EN PROGRAMMALEIDER KEES KLOMP:

'Ons economische verhaal vervangen kan echt!'

Programmleider op Hogeschool Windesheim, schrijver, spreker, activist en bekend van zijn werk en boek over de 'Beteke-niseconomie'. Maar ook vader en een mens die leeft vanuit een boeddhistische levens-beschouwing. Zijn maatschappelijk betrokkenheid komt voort uit diepe persoonlijke drijfveren, ontstaan tijdens levensveranderende momen-ten. Openhartig, maar ook kwets-baar, vertelt hij tijdens het interview over zijn existentiële crisis. En over zijn kennismaking met het boed-dhisme ('Alsof de woestijn regen kreeg'), nu ruim dertig jaar geleden.

Ook de komst van hun 'toegift' tien jaar geleden bracht een verschuiving in de toen 45-jarige Klomp teweeg. Na twee bijna volwassen dochters krijgen hij en zijn vrouw nog een zoon, Finn. Terwijl hij hem de fles geeft, daalt een diep besef in: "Alles

Kees Klomp:

Programmleider Agency Hogeschool Windesheim, spreker, auteur van onder meer 'Beteke-niseconomie' en het kinderboek 'De Regenmaker'. Kees wil laten zien dat economie een verhaal is dat niet buiten maar in ons leeft, en dat we kunnen vervangen door een ecologische economie die ons voortbestaan niet bedreigt.

wat er nu gebeurt met het milieu en het klimaat, gaat jouw leven verpes-ten." Dat is het moment dat de milieu-activist in Klomp *aan* gaat. "Er stond me nog maar één ding te doen: alles doen wat in mijn macht ligt om te voorkomen dat de nieuwe generaties opgroeien met de narigheid die de wetenschap ons voorspiegelt."

Op zijn einde

Zijn crisis en ontdekking van het boeddhisme brachten hem inzicht in de verhalen die we onszelf vertellen, over hoe wij de wereld zien en zelf creëren. Om die inzichten vervol-gens mee te nemen naar het (eco-nomische) leven van alledag, zoals: "We leven niet in een systeem, het systeem leeft *in* ons." Als we ons dat bewust worden, ontstaat er ruimte om het neoklassieke economische verhaal te vervangen. "En dat kan", zegt Klomp hoopgevend.

Met zijn boek 'Betekenis economie. De waarde van verweven leven' doet hij een poging om het vakgebied economie opnieuw uit te vinden. Want volgens Klomp stort onze 'achterhaalde manier van economisch denken en doen' ons in een polycrisis: van klimaatverandering, ineenstorting van biodiversiteit, politieke polarisatie, groeiende welvaartsongelijkheid en epidemische vormen van depressie en burn-out, vooral ook onder jongeren. Onze economie is een financieel systeem geworden, waarin alles draait om geld. "Het verhaal van kapitalisme, materialisme en economische groei als pilaren van het goede leven is ons leven gaan beheersen. Dat verhaal loopt nu op zijn eind, want we lopen aan alle kanten vast."

Klomp pleit er niet voor om terug te gaan naar de tijd van jager-verzamelaar of dat we ons allemaal ontpoppen tot radicale milieuactivisten. Wel wil hij ons ervan bewust maken dat al het leven op aarde samenhangt en we wederzijds afhankelijk zijn. Hij ziet de betekenis economie als een postwereldeconomie waarin we 'het persoonlijke, maatschappelijke en zakelijke leven om het natuurlijke leven heen bouwen'. Daarin is plaats voor betekenisvolle bedrijven die bijdragen aan een betere wereld. Bedrijven die naast financiële waarde ook sociale en individuele waarde nastreven. En de sociale en ecologische kosten voor hun rekening nemen.

Geen schaarste, maar overvloed

Zijn hoop is gevestigd op de jongeren van generatie Y (millennials) en Z (centennials), als het motorblok van de transitie richting de betekenis economie. Volgens Klomp heeft het onderwijs nog wel veel werk te doen om die motor aan te slingeren. "Veel studenten hebben het idee

dat economie met zijn deskundige formules een neutrale, objectieve harde wetenschap is. Maar economie bestaat bij gratie van het feit dat wij bepaalde dingen geloven over menszijn, de wereld en de rol van goederen daarin. Veel economen noemen schaarste een gegeven, maar die schaarste is gecreëerd. Er is geen markt in de wereld die spontaan ontstaan is, en met creëren van een markt creëer je schaarste.

Alleen de mens heeft een verhaal gecreëerd van tekorten

Voordat het eigendom, de basis van kapitalisme, ontstond, was het leeuwendeel van de plekken waar we leefden gemeenschapsgoed. Gemeenschappelijke gronden waar de gemeenschap gebruik van kon maken, de *commons* of de meent-economie. Voordat we daar hekjes omheen gingen zetten en er markten

en schaarste kwamen, was er meer dan voldoende – *abundance*. Alleen de mens heeft een verhaal gecreëerd van tekorten."

Kritisch over de rol van het onderwijs daarin: "Ik vind het onvoorstelbaar dat we de koppies op de middelbare school indoctrineren met vooral de neoklassieke school. Tegen de tijd dat we ze hier op de hogeschool krijgen, vinden ze het heel moeilijk om te horen dat er ook een marxistisch-, feministisch-, donut- of bijvoorbeeld boeddhistisch-economische school is. Allemaal volstrekt verschillende manieren om naar economie te kijken, die worden weggezet als fantasieën en ideologieën."

Symptoombestrijding

Wil je ruimte maken voor andere ideeën, dan moet je begrijpen hoe je het heersende verhaal kunt veranderen. Tijdens zijn onderzoek als lector Betekenis economie op de Hogeschool Rotterdam deed hij een ontdekking: "Economie doet zich op drie manieren aan ons voor: als symptoom, systeem en als verhaal. De symptoomlaag is de methodische economie die de godganse dag

"De meeste jongeren hebben materiële overvloed, maar ze zijn immaterieel extreem onvolwassen en eenzaam."

voorbijkomt, bijvoorbeeld als het in *Nieuwsuur* gaat over economische groei. Daaronder zit altijd de systeemlaag: de politieke laag, het kapitalistisch-markteconomische systeem.

Het allerbelangrijkste dat ik leerde is dat daar nog een *story*-laag onder zit: de ontologische economie. Het systeem dat nu de norm is, is extreem bepaald door het mens- en wereldbeeld eronder, het individualistisch-materialistisch beeld. De mens is een individualist, je moet voor jezelf zorgen en we zijn met elkaar in competitie. Dat beeld is ontzettend bepalend voor het systeem en de symptomen die we nu hebben. En nu proberen we grote veranderingen te bewerkstelligen met symptoombestrijding, zoals je ziet met de landbouw, terwijl we moeten beginnen met de basis, een ander verhaal."

Prestatiemachine

"Het onderwijs is een enorm belangrijk onderdeel van het probleem. Als er iets heeft geleden onder het neoliberale systeem is het wel het onderwijs. Het onderwijs is een grote economische prestatemachine geworden. De docent is niet het probleem, het systeem is dat. Ik moet de eerste ongeïnteresseerde, ongeëngageerde docent nog tegenkomen. Zelf ben ik een enorme fan van Bildung, met zijn morele en persoonsvorming, weten waar je waarden vandaan komen, begrijpen hoe de samenleving in elkaar zit. Alles moet in taal- en rekenonderwijs, waardoor kinderen niet worden getraind in compassie en empathie voor andere mensen en levende wezens."

Hij raakt geëmotioneerd als hij over jongeren praat die in dit systeem

opgroeien: "Ik zie dat ze een beperkt beeld hebben van wat een samenleving is; meer een oppervlakkig verhaal van status, succes en buitenkant. Daardoor hebben ze heel veel moeite met hun gevoelsleven en met het omarmen van falen en verliezen. De meesten hebben materiële overvloed, maar ze zijn immaterieel extreem onvolwassen en eenzaam. Schrijnend is dat vooral mijn generatie ze dat heeft aangeleerd."

Collectieve overgave

Klomp ziet een parallel tussen de crisis waar hij ooit persoonlijk doorheen ging en de collectieve crisis die we nu ervaren. "Op mijn 21ste zat ik door de wonden uit mijn verleden zo vast, dat ik nog maar twee mogelijkheden had: of ik zou een einde aan mijn leven te maken, of ik moest een deel van mezelf waar ik niet meer mee kon leven laten sterven. Zo'n

existentiële crisis vraagt overgave aan *the dark night of the soul*. Toen ik me overgaf, ontstond er ruimte om te zien: je bent niet wat je denkt, je gelooft in een verhaal. En dan ontdek je ruimte voor een ander verhaal. En daarmee kan je je met iets anders identificeren en ontstaat er een nieuwe persoonlijkheid. Ik heb het idee dat we daar nu ook collectief in zitten.”

Jongeren hebben een beperkt beeld van wat een samenleving is

Hij vervolgt: “We hebben een samenleving die verslaafd is aan een materiële fix, die ons een kortstondig gevoel van comfort geeft waarvan we denken dat het geluk is. En daar lopen we nu helemaal in vast. Maar zeggen: laat lekker los, hier heb je een ander verhaal, je kunt prima gelukkig zijn zonder die materie, dat werkt niet. Dat gebeurt pas als het loslaten, het opgeven van het oude minder eng is dan het vasthouden aan het bekende. *Hitting rock bottom*. En nee, ik ben niet uit speciaal hout gesneden, ik ben zo gewoon als maar kan. Je kunt zeggen dat ik me door omstandigheden bewust ben geworden van wat ze in het boeddhisme het gat in het hart noemen en de poging om dat te dichten. Wat niet lukt, want met dat gat word je geboren en ga je dood. Dat is wat het betekent om mens te zijn.”

Sleutel van het hart

Dat mens-zijn gaat naar de kern van Agency, het nieuwe programma

waar Klomp op Hogeschool Windesheim in Zwolle sinds kort vorm aan geeft. Agency staat voor actor-schap en gaat over het feit dat je je bewust bent dat je gedrag, denken en doen ertoe doen. Klomp wil er de komende jaren zelf alles aan doen om jongeren te engageren en aan de slag te laten gaan met het veranderen van hun eigen leefwereld.

“We weten dat we in het onderwijs aan drie knoppen kunnen draaien: die van kennis, kunde en houding. In Rotterdam kwamen we erachter dat pas wanneer we aan de derde knop draaiden, er van alles gebeurde. Houding gaat niet over weten of kunnen, maar over willen. Toen studenten zich anders gingen verhouden tot zichzelf en de wereld, veranderde er iets wezenlijks.

Je houding verandert als je overtuigingen veranderen, als je je bewust wordt van de waarden die je drijven. Dat je het vanuit je hart wil.”

Aan die knop draaien, is de taak en rol die de programmaleider voor zichzelf ziet weggelegd. “Onderwijs is supergoed in het bedienen van het hoofd en de handen, maar het hart doet niet mee. Dat is mijn nieuwe functie hier als programmamanager Agency. Ik probeer de sleutel van dat hart te vinden. Hoe krijgen we studenten nu intrinsiek gemotiveerd en maatschappelijk geëngageerd? Niet met: gij zult klimaatverandering serieus nemen. Maar: hoe wordt klimaatverandering voor jou een issue

die je je aantrekt, omdat het over jouw toekomst en samenleving gaat? Mijn ambitie is om ze niet alleen op te leiden tot vaardige professionals, maar ook tot vaardige wereldburgers en aardebewoners. Die lat mag je, voor over een paar jaar, bij mij neerleggen.”

Houding gaat niet over weten of kunnen, maar over willen

Actieve hoop

Over de toekomst is Kees Klomp zowel ernstig bezorgd als hoopvol. Hoe houdt hij zijn zorgen en hoop in zichzelf in evenwicht? “Dat is een combinatie van het doormaken van mijn crisis en mijn levensbeschouwing. Ik hanteer een definitie van actieve hoop van boeddhiste Joanna Macy: hoop is je in te spannen voor het goede, zonder je te veel te hechten aan de goede afloop. Het feit dat je bezig bent met dat wat jij denkt dat goed is, daar kan je energie uit putten. Bij mijn sterven kan ik niet zeker weten of onze kinderen het goed zullen krijgen, maar wel dat ik er alles aan heb gedaan. Dat is wat mij drijft. Ik kan mezelf in de spiegel aankijken. Dat is voor mij voldoende.”

De lees-, luister- en kijktips van Kees Klomp

- Boek van Robin Wall Kimmerer ‘Braiding Sweetgrass’.
- Kijktip ‘TEDx talk van Damon Gameau’.
- Nederlandstalige punk van ‘HangYouth’.

“We doen onwijs domme dingen, met onwijs slimme mensen.” Het is bestuurswetenschapper Sharon Stellaard ten voeten uit: recht voor zijn raap en betrokken. Alles om het beter te doen voor de jeugd. Eén jaar na het verschijnen van haar veelbesproken proefschrift ‘Boemerangbeleid’: “Terug naar de tekentafel? Niet voordat je begrijpt wat er gebeurt.”

BESTUURSWETENSCHAPPER SHARON STELLAARD:

‘Durf stop te zeggen tegen de groep’

Haar achternaam is inmiddels een soort uitdrukking geworden: ‘Een Stellaardje doen’. Sharon Stellaard glimlacht bij de uitleg: “Peter Dijkshoorn, landelijke ambassadeur lerend jeugdinstel, bedacht hem, maar vroeg wel eerst mijn toestemming om hem te gebruiken. Je doet een Stellaardje als je een beleidsplan maakt voordat je er goed over hebt nagedacht.”

Haar naamgebruik zegt veel over de impact dat haar proefschrift

‘Boemerangbeleid’ heeft gehad. Tijdens het interview is het bijna een jaar geleden dat ze in Amsterdam haar bevindingen op de Vrije Universiteit verdedigde. Daarop volgde een indrukwekkende hoeveelheid publiciteit, van onder meer de *NOS*, *Volkskrant*, *NRC* en *Nieuwsuur*. En twee Tweede Kamer-moties van (voormalig) kamerlid René Peters.

Persoonlijke reis

Stellaards proefschrift is de uitkomst van wat ze haar ‘persoonlijke omwenteling’ noemt. “Als jeugdzorgmedewerker begon ik twintig jaar geleden als lid van de groep. Ik was altijd bezig met het begrijpen van het proces en met vernieuwing, die ik in iedere nieuwe functie dacht te kunnen vinden. Zo raakte ik in 2014 ook verzeild in de transitie van de jeugdzorg naar gemeenten. Toen kreeg ik door dat problemen en oplossingen zich herhaalden, en dat wij dat zelf doen. Dankzij ZonMw kon ik de theoretische basis vinden om dit aan te tonen. Waar ik tijdens

mijn onderzoek buikpijn van kreeg? Dat de sector die zegt er voor de meest kwetsbare kinderen te zijn, die kwetsbaarheid zelf maakt en in stand houdt. Zoals het misbruik en het slaan van kinderen in instellingen. Het is belangrijk om te kijken hoe je daar zelf aan bijdraagt en invloed op kan hebben.”

De jeugdsector maakt zelf die kwetsbaarheid en houdt haar in stand

Reparatie na reparatie

In haar proefschrift laat Stellaard overtuigend zien waarom stelselherformingen in de jeugdzorg en passend onderwijs de afgelopen veertig jaar nauwelijks tot verbetering hebben geleid. Zelf schrikt ze enorm als ze terugkerende patronen ontdekt

die als een boemerang door de tijd en het stelsel heen gaan. Het zijn patronen in de gesprekken die we voeren over zorg voor de jeugd, in het beleid dat we maken en in de uitwerking van dit beleid.

Elke hervorming is een nieuwe poging om te repareren wat is misgegaan

De vele grote hervormingen leidden niet tot betere zorg voor de jeugd, integendeel. Met elke nieuwe hervorming wordt de zorg complexer, de uitvoering duurder en de wachtlijsten langer. In harde cijfers: we gingen van 19 typen jeugdhulp naar 898 productcodes, van twee miljard gulden in kosten in 2000 naar zes miljard euro nu, van 1 op de 27 naar 1 op de 7 jongeren in zorg. Volgens Stellaard een onvermijdelijke uitkomst. Want elke hervorming is een nieuwe poging om te repareren wat bij de vorige reorganisatie is misgegaan. "De fundamentele oorzaken zien we over het hoofd."

Oud gereedschap

Daarom neemt Stellaard ons zo'n 120 jaar mee terug in de tijd. Volgens haar rust het huidige stelsel op een wankel fundament van oude normen, waarden en tradities uit het begin van de twintigste eeuw. Het vraagt 'chronologisch beleidsbesef' van ons. Stellaard: "Waarom doen we eigenlijk jeugdzorg? Ik vond het merkwaardig dat ik een vak uitvoerde en dat antwoord eigenlijk niet wist. Toen ik die vraag ging onderzoeken, kwam ik uit bij de eerste kindervetten."

"Het is paradoxaal: we veronachtzamen de meest wezenlijke dingen, en we maken de meest te veronachtzamen dingen wezenlijk."

Ze vervolgt: “De wetten wilden voorkomen dat ouders hun kinderen kwamen ophalen uit heropvoedingsgestichten. Daar werden zij heropgevoed naar het beeld van mensen die niet in dezelfde omstandigheden verkeerden als hun ouders. Die ouders waren veelal dagloners en leefden in krotten. Als kinderen wegliepen uit heropvoedingsgestichten, of ouders hun kinderen daar kwamen ophalen, dan zat dit het proces van heropvoeding in de weg. Daarom plaatste het particulier initiatief druk op de overheid om in dwangmaatregelen te voorzien. Die kon ouders ontheffen of ontzetten uit de ouderlijke macht. Dat is het fundament van de eerste Kinderwetten van 1905. Wij gebruiken nu nog gereedschap dat 123 jaar oud is! Ik wil stimuleren dat we ons bewust worden van de oorsprong en de leeftijd van deze gereedschappen. En dat ze berusten op wat menigeen nu ziet als het tegendeel van waar ze aan willen werken.”

We wilden niet van het pad afwijken, vooral omdat dat zo vertrouwd is

Verbeeldingskracht

Sinds haar promotie regent het uitnodigingen om te komen vertellen over haar onderzoek. Tijdens die bijeenkomsten doet ze haar best om de verbeeldingskracht in mensen aan te spreken. Daarvoor zoekt ze nieuwe metaforen om de kern van haar verhaal binnen te laten komen: “Als ik nu voor een groep sta, vraag ik hun om een tropisch regenwoud voor zich te zien, waarin je als een groep vrienden verdwaald bent.

Er is schaarste aan eten, drinken en energie. De sfeer wordt akelig, dus gaan ze op zoek naar de uitgang. Een van hen blijft achter om te analyseren wat de weg naar de uitgang kan zijn. Aan de hand van inkervingen in bomen kan zij zien dat de groep steeds hetzelfde rondje loopt.

De groep zegt: ‘De route is goed, maar we hebben hem nooit goed uitgevoerd’. Dat is wel het laatste wat we zouden moeten doen, denkt de vrouw. Maar omdat er zoveel voetstappen liggen, denkt de groep dat die de weg naar buiten aangeven. Terwijl het in werkelijkheid hun eigen voetstappen zijn”, benadrukt Stellaard. “Mijn academisch onderzoek bestond uit het teruglopen van de route. Door in het jeugdzorgstelsel elke keer op dezelfde plek uit te

Sharon Stellaard:

Bestuurswetenschapper, bekend vanwege haar promotieonderzoek ‘Boemerangbeleid, over de aanhoudende tragiek in passend onderwijs- en jeugdzorgbeleid’. Sharon wil bewustwording creëren over het lopen van hetzelfde pad in de jeugdzorg van de afgelopen vijftig jaar, zodat we daarmee kunnen stoppen en er werkelijk voor kwetsbare kinderen kunnen zijn.

komen, liepen de tekorten op en wilden we niet van het pad afwijken, vooral omdat dat zo vertrouwd is.”

Het beeld van het ondoorgroende regenwoud, waarin met het verstrijken van de jaren steeds meer bomen bijkomen, lijkt aan te slaan. “Hiervoor hadden mensen tijdens mijn bijeenkomsten het gevoel dat ze er zelf geen invloed op hebben én geen onderdeel van het stelsel zijn. Dit nieuwe beeld werkt beter. Ook maak ik mezelf onderdeel van de vriendengroep, wat ik ook ben, zodat ze me niet als aanklager zien.”

Tegenspraak

Heeft stoppen met dat pad lopen en teruggaan naar de tekentafel zin? “Niet voordat je begrijpt wat er gebeurt. Want voordat je het weet, tekenen we weer zoiets. Er is een echte omwenteling nodig, omdat je moet zien dat iedere boom in dat regenwoud ontsproten is uit onze gedachten. Anders plant je de volgende boom.”

Volgens Stellaard begint verandering met reflectie en het vergroten van bewustzijn in het jeugddomein, van iedereen die er onderdeel van is. Je moet eerst begrijpen hoe het werkt, voordat je het kan veranderen. Geen eenvoudig pad, wanneer je de bestuurswetenschapper haar ideeën hoort opsommen over schaarste die ze het afgelopen jaar tegenkwam: schaarste aan verbeeldingskracht, urgentiebesef en tegenspraak. Omgekeerd kun je misschien ook zeggen dat daar juist de kansen van schaarste liggen.

Stellaard: “Zelf heb ik ook ervaren dat het doodeng is om tegenspraak te geven en stop te zeggen tegen de groep. Degenen die het hardste roepen in het debat over de

jeugdzorg hebben de historische positie verworven om te zeggen dat we moeten doorlopen. Toch is tegenwicht bieden belangrijk. Leg daarbij niet de nadruk op het oplossen, maar denk langer na en ga meedenken met bijvoorbeeld een wethouder. Anders versnel je alleen maar zijn of haar pas op datzelfde rondje door het regenwoud.”

Urgentiebesef

In tegenstelling tot wat je zou verwachten, is er volgens Stellaard ook te weinig urgentiebesef. “Aan een groep masterstudenten legde ik uit dat je verbetering kan bewerkstelligen via individuele interventie of via sociale of politieke actie. Toen zei een van de studenten dat hij naar het Malieveld was gegaan om te protesteren tegen de bezuinigingen op de jeugdzorg. Maar met dat protest vroeg hij om meer geld te stoppen in de machine die het effect van schaarste en wachtlijsten produceert. Mensen zien wel de urgentie omdat er tekorten zijn, maar niet dat ze er onderdeel van zijn. *Mindblowing*, noemde een van de studenten dat besef.

Mensen hebben tijd nodig om dit perspectief te verwerken. Daar stap ik nog weleens overheen. Ik had daar zeven jaar de tijd voor, anderen moeten dat in zeven minuten. Dat benoem ik ook als mensen ontmoedigd raken. Onze gedeelde ambitie om naar onze jeugd om te kijken moeten we behouden, maar niet door te investeren in het systeem dat dat niet teweegbrengt. Dan moeten we ook leren omgaan met de angst die ontstaat bij ‘wat dan wel?’, als dit het enige is wat je kent.

Ik denk dat de kans van schaarste is dat er toch een gevoeligheid ontstaat in het tijdsgewricht om anders naar zaken te kijken. Of dat gaat gebeuren,

weet ik niet. Ik moet wel zeggen dat de mens een aparte diersoort is. Als ik naar andere belangrijke zaken kijk, zoals het klimaat, lijkt het alsof de luiken dichtgaan.”

We moeten leren omgaan met de angst die ontstaat bij ‘wat dan wel?’

Inspiratie bij Ubuntu

Wat hoopt Stellaard dat haar onderzoek gaat veranderen voor de jeugd van nu en de volgende generatie? Er valt een stilte. “Dat we onszelf weer op waarde gaan schatten. Het is paradoxaal: we veronachtzamen de meest wezenlijke dingen, en we maken de meest te veronachtzamen dingen wezenlijk. Dan kunnen we uren vergaderen over de reikwijdte van de jeugdhulpplicht, maar in al die uren hadden we ook met kinderen kunnen zijn. Wat zeggen jongeren wat ze van ons willen: echt contact, er voor me zijn, met me meelevens. Zelf vind ik de Afrikaans Ubuntu-filosofie inspirerend. Als zij iemand in de penarie zien, dan vragen ze zich af hoe hun eigen handelen dat mogelijk heeft gemaakt. Die nemen verantwoordelijkheid voor het geheel en zien de onderlinge relaties. Wij zijn geneigd de ander te repareren.”

Uitzoomen

Zeven jaar van haar leven besteedde ze aan haar proefschrift. Soms wilde ze harder dan goed was en remde haar promotor haar af. Juist het stilstaan en uitzoomen gaf zicht op het grotere plaatje. Niet de dynamiek van inzoomen, rennen en vooruitkijken, wat het beleid rondom jeugdzorg typeert. “Het heeft mijn hele leven beïnvloed en me ook wel bezorgd gemaakt. Wat me wel hoop geeft is de bereidheid om dat regenwoud kleiner te maken. En het feit dat mensen kennelijk naar mijn verhaal willen luisteren. Als een op de honderd mensen er wat in ziet zitten, is dat winst.”

Voor de Gemeente Amsterdam doet ze nu onderzoek naar wat het jeugddomein met haar inzichten zou kunnen doen. “Dit is wel ongrijpbaar. Als mensen bereid zijn, wat staat ze dan te doen? Dat is de nieuwe puzzel. Ik ben iemand die altijd op zoek is naar de hoofdschakelaar.” Mocht ze in die zoektocht de moed verliezen, dan kan Sharon Stellaard het kaartje tevoorschijn halen dat iemand haar na een van de bijeenkomsten toestopte. Speciaal voor haar schreef ze daarop de boodschap: ‘Blijf je verhaal vertellen. Je woorden hebben kracht.’

De lees-, luister- en kijktips van Sharon Stellaard

- Boek van Aletta Jacobs ‘Herinneringen’.
- Boek van Henk Haenen ‘Ubuntu en Nelson Mandela’.
- Kijktip TEDx talk van Getrude Matshe ‘Living Ubuntu’.

We hebben een nieuw denken nodig. Een denken dat de mens en de wereld in een ander perspectief zet en ons hoofd, hart en handen verbindt. Maakkracht gaat ons daarbij helpen, zegt kunstenaar en social designer Tabo Goudswaard.

SOCIAL DESIGNER EN KUNSTENAAR TABO GOUDSWAARD:

‘Maakkracht is de motor tot verandering’

Zeg je social design, dan zeg je Tabo Goudswaard. Als de bekendste ambassadeur van social design is hij al vijftien jaar bezig om social design en maakkracht in Nederland op de kaart te zetten en te houden. Als social designer, spreker en adviseur ontwerpt hij nieuwe manieren van kijken naar maatschappelijke vraagstukken. Dat blijkt hem op het lijf geschreven.

Ik moest er lef hebben en dingen doen zonder dat iemand erom vroeg

Na een carrière in het jongerenwerk zoekt Tabo verdieping op de Gerrit Rietveld Academie. “Een heel verrijkende opleiding. Ik leerde er heel diep nadenken over het leven en daar gestalte aan geven. Het was heel zintuigelijk, ik moest er lef hebben en dingen doen zonder dat iemand

erom vroeg. Als welzijnsmanager was ik gewend naar een vooraf bepaald resultaat toe te werken. Als ik op de kunstacademie zo te werk ging, dan werd me de les gelezen. Ik leerde om ontvankelijk te zijn en per stap te ontdekken wat er mogelijk is. Heel waardevolle lessen voor wat ik nu doe.”

Geluk

Tabo Goudswaard komt uit een sociaal nest en werd geboren in Zambia toen zijn ouders daar een aantal jaren lesgaven. Zijn Zambiaanse voornaam betekent ‘joy’ oftewel ‘geluk’. Het valt op dat woorden als mazzel en geluk regelmatig terugkomen tijdens het interview. Bijvoorbeeld als hij vertelt wat er na zijn afstuderen op zijn 33ste gebeurt.

“Ik had het geluk dat ik in 2009 een berichtje langs zag komen dat er mensen werden gezocht voor een praktijkgericht social design-programma, No Academy. Daar leerde ik om als creatief professional een bijdrage te leveren aan maatschappelijke vraagstukken. Na dat jaar had ik een vliegende start met vijf

opdrachtgevers, waaronder adviesbureau TwynstraGudde. Samen met hen mocht ik creatief professionals verbinden aan lastige verandervragen en daar met ondersteuning van een fonds ook onderzoek naar doen.”

Bouwen aan een praktijk van social design en het benutten van maakkracht werd zijn blijvende passie. “Dat wat je leert op de kunstacademie en wat in ons allemaal zit, wil ik een belangrijkere plek geven in de samenleving. Zoals werken vanuit je verbeeldingskracht en hart, invoelen, nog niet weten wat er gebeurt maar dat avontuur aan durven te gaan. En daarmee maatschappelijke impact maken, bijvoorbeeld bij de Nationale Politie. Daarin had ik de mazzel dat ik de tijdsgeest mee had en kon ik op de schouders staan van mensen als Paul Gofferjé, een van de oprichters van No Academy, die verder op de troepen vooruitliepen.”

Actueel

Het aanboren van onze maakkracht en een nieuwe manier van kijken en denken zijn misschien wel

noodzakelijker dan ooit. Tijdens het gesprek sleept Tabo het onderwerp ‘maakkracht’ de actualiteit in. “Met de komst van het nieuwe kabinet pleit ik niet voor een geïsoleerd departement voor kunst & cultuur waar subsidiegeld naartoe moet. Ik heb het over de innovatieve kracht die we kennen van die sector, die we moeten benutten om een andere omgang te vinden met de vraagstukken waar óók het populistisch-conservatieve kabinet zich druk over maakt, denk aan het woningtekort, polarisatie en vertrouwen in de overheid. Juist daarvoor heb je die manier van werken nodig. Het gaat om het *reframen* van makerschap en creativiteit.”

Het uitgangspunt van mijn werk is het benutten van maakkracht

Als hij, nu er een nieuw kabinet komt, iets in Nederland mag herontwerpen, waar zou hij dan beginnen? Tabo denkt lang na: “Ik vind het erg vervelend dat mensen afhaken, velen het gevoel hebben dat ze achtergesteld worden en sommigen zelfs geweld gaan gebruiken. Dat het als gemeenschap met elkaar samenleven wordt ondermijnd. Het uitgangspunt van mijn werk is het benutten van maakkracht juist voor die samenleving. Ik geloof dat in het contact met de ander betekenisgeving ontstaat, dat er in gezamenlijkheid meer wijsheid is en dingen efficiënter gaan. Vertrouwen is daarin een belangrijk thema. We moeten niet naïef zijn en zomaar iedereen compleet vertrouwen, maar de geneidheid tot wantrouwen,

controleren en verantwoorden wat je in veel systemen bij de overheid ziet, is niet duurzaam. Het liefst zoek ik naar nieuwe mechanismen waarop we het samenleven met elkaar op een waardevolle manier kunnen inrichten, of ik nu als ontwerper kom in de zorg, bij defensie of in de wereld van het water.”

Kansen van schaarste

Goudswaard is positief ingesteld, maar kan ook de heersende schaarste goed benoemen. “Ik zie schaarste in vertrouwen. Maar ook schaarste aan personeel in de zorg, het onderwijs en politie en defensie. Op menselijk niveau zie ik een gebrek aan verbondenheid, aandacht en tijd. Net als schaarste aan besef hoeveel rijkdom we hebben”, zegt hij, wijzend op ons uitzicht op het sprankelende water, de weergalozes musea en historische

© Willeke Machiels

Tabo Goudswaard:

Social designer, spreker en adviseur bij diverse ministeries, opleidingen en fondsen. Betreft creatieve professionals bij maatschappelijke opgaven voor onder meer de Gemeente Amsterdam en de Nationale Politie. Mede-auteur van het boek ‘Maakkracht’. Tabo gelooft dat ontwerpers en kunstenaars een cruciale rol kunnen spelen in het vormgeven van de samenleving.

architectuur van Amsterdam. “Of schaarste mij angst inboezemt? Nee, ik word er strijdlustig van en ga juist ondernemen. Zo is tijdens de coronacrisis de Sociaal Creatieve Raad ontstaan, met 50 leiders uit allerlei domeinen die zich allemaal sterk maken voor het benutten van het creatieve repertoire voor de samenleving.”

Mijn belangrijkste les is dat al onze systemen bedacht zijn

Het inzetten van maakkracht als remedie tegen schaarste. Hoe gaat het benutten van maakkracht in zijn werk? Tabo schreef samen met architect en filosoof Jetske van Oosten een toegankelijk boek met tot de verbeelding sprekende voorbeelden. In ‘Maakkracht’ doen ze een oproep om ‘een andere houding aan te nemen en de vrijheid te voelen om verantwoordelijkheid te nemen, de huidige systemen ter discussie te stellen en “de bedoeling” leidend te maken. Om je maakkracht in te zetten en nieuwe mogelijkheden te creëren.’ Tabo tijdens het interview: “Mijn belangrijkste les van de kunstacademie is dat al onze systemen bedacht zijn. Dat het afspraken tussen mensen zijn die we gewoon kunnen veranderen. Het gaat om een mentaliteit, de legitimering voelen om dat te mogen doen.”

Maakkracht in de praktijk

In het boek geven de auteurs aansprekende namen aan de rollen van de maker: de Waakhond, de Schatgraver, de Initiator, de Verkenner en

de Waarmaker. Elk met een eigen kwaliteit die zich vertaalt in verschillende stappen: agenderen, onderzoeken, voorstellen, verkennen en verankeren. Een social designer zoekt aansluiting bij het alledaagse gedrag van mensen. Samen gaan ze op zoek naar de onderliggende waarden en ontwerpen vervolgens nieuwe handelingsperspectieven die een beloftevolle toekomst mogelijk maken.

Tabo legt uit dat de social designer werkt met een ontwerp vraag, de *wat als*-vraag: “Dat gaat om ruimte maken voor het mogelijke. Voor iets wat nog niet bedacht is, maar wel zou

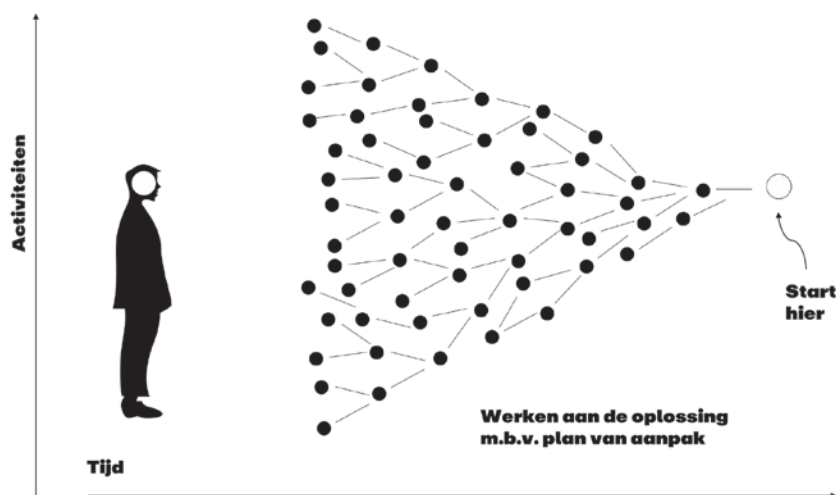
kunnen. Dat kan zorgen voor spanning bij betrokkenen, want je kent het resultaat, de planning en kosten nog niet. Dat is eng. Maar het is misschien wel een heel goede uitweg uit het bestaande, uit vastgeroeste belangen en het denken in schaarste. Leiderschap is daarin ook belangrijk. Geef mensen met moed de middelen en mandaat om de verandering door te voeren.”

Geen stip op de horizon

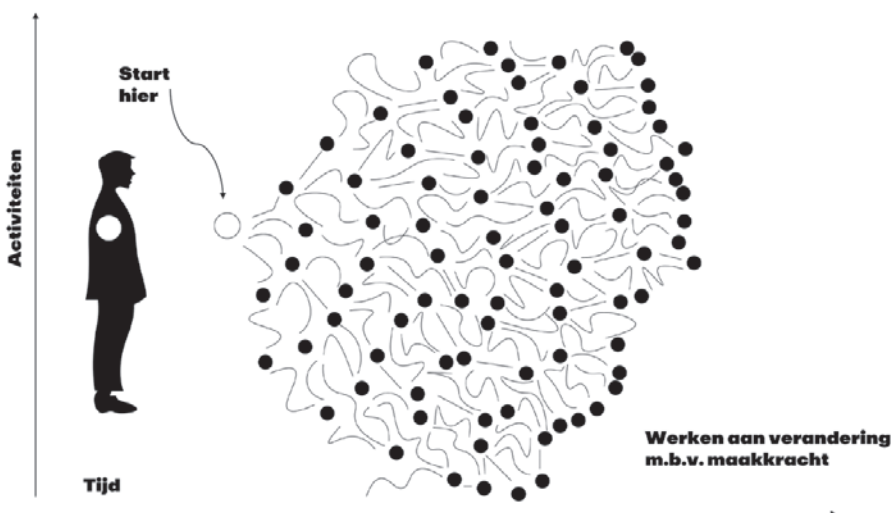
Met twee afbeeldingen (zie figuur 1 en 2) laat hij op zijn laptop zien dat social design niet werkt met een stip op de horizon. Juist

niet. Het werkt naar een cultuur- en systeemverandering toe, maar niet op de klassieke manier waarop we doorgaans problemen willen oplossen. Van oudsher zijn we gewend om voor een probleem een oplossing te bedenken. Op de eerste afbeelding ligt die oplossing als stip op de horizon. Het functioneert als het startpunt en dan ga je terug redeneren wat er allemaal nodig is om dat voor elkaar te krijgen. Die manier van werken houdt volgens Tabo nauwelijks rekening met de complexe, veranderende en genetwerkte aard van veel problemen. “Dan heb je een hele berg werk dat je moet aanpakken. Je forceert dan alles en iedereen richting die ene oplossing.”

Social design werkt niet met een stip op de horizon – juist niet

Figuur 1. Werken aan de oplossing met behulp van plan van aanpak

Figuur 2. Werken aan verandering met behulp van maakkracht

In de tweede afbeelding plaats je het startpunt in het heden en vertrek je vanuit het hart. “Vanuit je gedrevenheid en gevoel voor wat waardevol is, weet je vaak precies wat stap één is. Pas daarna ontdek je wat de volgende stap is. Deze manier van werken laat ook relevant toeval toe. Het werkt niet naar één oplossing toe, maar waaiert uit naar uiteenlopende oplossingen in verschillende contexten. Het is veel meer een ontdekkende manier waar de vijf stappen van maakkracht in zitten.” Tijdens dat maakproces ziet Tabo dat mensen vanuit waarden allerlei nieuwe werkende mechanismen ontdekken, gaandeweg ander gedrag gaan vertonen en meer mensen geïnteresseerd raken.

“Social design is in
Nederland in een
versnelling geraakt
en als creatief ontwerpers
komen we op steeds
meer plekken. Dat is echt
een avontuur.”

© Jelmer de Haas

Als mensen het systeem maken, dan moet de verandering ook in mensen zelf plaatsvinden. “Social design zorgt niet voor een blauwdruk, ‘t is geen systeem. Je wil mensen de ruimte geven om de verandering te bewerkstelligen waar ze zelf in geloven. Door een context te creëren waarin ze hun expertise kunnen inbrengen en medemaker zijn. Dat is best lastig, want de reflex is vaak *meten is weten*. Zeker in het publieke domein waarin we belastinggeld moeten verantwoorden. Hoe weten we dat dit het goede is en hoeveel gaat het kosten? Toch is dit wel een manier om te werken aan een beweging waarin iedereen invulling kan geven aan een nieuwe manier van werken.”

Concrete voorbeelden

Waar kunnen we maakkracht terugzien in de praktijk? In het boek

en online staan talloze voorbeelden. Heel concreet en bekend is het Bouwdepot. Dat is een aanpak ontwikkeld door Stichting Zwerfjongeren Nederland en social designer Manon van Hoeckel. Jongvolwassenen zonder (t)huis krijgen een jaar lang een vast maandelijks inkomen om zelf te kunnen bouwen aan hun toekomst. Door zelf aan het roer te staan en financiële rust en ruimte te krijgen, kunnen ze aan persoonlijke doelen werken. Deze aanpak botst met landelijk beleid en vraagt veel bestuurlijk en ambtelijk lef, maar werkt goed in de praktijk en vindt navolging in meerdere gemeenten.

Ook indrukwekkend is Shadow Game, een transmediaproject van Eefje Blankevoort en Els van Driel over jonge alleenreizende vluchtelingen. ‘The game’ is de uiterst ironische

naam die ze zelf gebruiken voor hun levensgevaarlijke vlucht. Met onder meer een documentaire, adventure game en een impactcampagne worden de verhalen van de jongeren invoelbaar gemaakt. Deze betrokken jongeren blijven zich inzetten voor de tienduizenden kinderen die nog vastzitten aan de grenzen van Europa. De voorbeelden zijn talloos en online te vinden: Hedone van wijkagent Marco den Dunnen, Land&Hand van mbo-studenten, en de Mime-speler tegen verkeersovertredingen in Bogota.

Iedereen kan het

Steeds meer creatieve makers vinden hun weg naar overheidsinstellingen, zorgorganisaties en bedrijven. Is Goudswaard niet bang dat social design nu *in* is, maar straks wellicht een voorbijgaande trend blijkt

© Willeke Macchiels

te zijn? Vol vertrouwen antwoordt hij: "Vraagstukken in de samenleving zullen eerder meer dan minder complex, genetwerkt en dynamisch worden. Dus het klassieke repertoire van problemen oplossen door middel van planning, sturing en controle zal in toenemende mate gaan frustreren.

We hebben in de toekomst juist veel meer mensen nodig die met maakkracht gaan werken. Jetske en ik zeggen in ons boek nadrukkelijk dat het niet om de kunstenaar of creatief professional gaat. Het gaat om de maakkracht die we van deze bedrijfstak kennen, maar die uiteindelijk

in ons allemaal zit. Het is net als met voetballen: iedereen kan het. Je kunt er talent voor hebben, goed in opgeleid zijn of meer of minder ervaring mee hebben. De een is goed in verdediging en de ander in de

spits. Maar het is leuk om te doen en iedereen valt elkaar in de armen als er gescoord wordt.

Het gaat uiteindelijk om het leven met elkaar vorm te geven vanuit het hart. Dat onderdeel van ons menszijn benutten we nu te weinig in de manier waarop we de samenleving vormgeven, terwijl het superbelangrijk is. Je kiest toch ook geen partner zonder je hart aan te spreken? Bij publiek beleid moeten we dat ook niet achterwege laten. Waar je moet beginnen? Stap één weten we vaak heel goed. Volg je hart en vertrouw erop dat je gaat ontdekken wat een goede volgende stap is."

Rare diersoort

Nog een laatste tip van een optimistisch mens over hoe ook wij optimistisch kunnen blijven? "Bedenk dat er gewoon zoveel mogelijk is. En geloof in nieuwe mogelijkheden die ervoor kunnen zorgen dat dingen ten goede veranderen." Tabo schiet in de lach: "We zijn als mens een rare diersoort die ontzettend veel in haar mars heeft. Niet alleen kunnen we nieuwe dingen in technologische zin bedenken, maar ook in hoe we ons tot elkaar verhouden en met elkaar omgaan. Daarvoor moeten we door onze verlies-aversie heen en de controle durven loslaten. Daar kunnen we ons best in trainen, dus ja, iedereen kan optimistisch over de toekomst zijn."

De lees-, luister- en kijktips van Tabo Goudswaard

- Artikel van De Correspondent 'Wat gebeurt er als je thuislozen jongeren onvoorwaardelijk geld geeft'.
- Boek en serie 'Typisch Nederland' van fotograaf Jan Dirk van der Burg.
- Artikel over kunstenaar en social designer Jeanne van Heeswijk op Puntkomma.org.

TIEN RETORISCHE TRUCS

OM DEFENSIEF GEDRAG ROND UITZONDERINGEN TE DOORBREKEN

1. "Dat kan niet, we moeten mensen toch gelijk behandelen?"
Nee, we moeten gelijke gevallen gelijk behandelen en ongelijke gevallen naarmate ze verschillen.
2. "Als we te veel overnemen leert hij het zelf nooit."
Als we niks overnemen, verdrinkt hij.
Wat leert hij dan? Zwemmen?
3. "Hoe weten we zeker dat dit gaat werken?"
Niet, maar we weten wel dat wat we tot nu toe deden zeker niet werkt.
4. "Het mag niet van de wet."
Waar staat dat? Zijn er uitzonderingsgronden?
Want de wet wil ook niet dat dit gezin kapotgaat.
5. "Ik ken mensen die deze oplossing veel beter kunnen gebruiken."
Oké, zullen we die mensen morgen gaan helpen?
Vandaag helpen we dit gezin.
6. "Niet doen! Straks krijgen we precedentwerking."
Als deze oplossing goed werkt, willen we toch ook dat precedent vaker gaat werken?
7. "Hier ben ik niet van."
Niemand is hiervan, daarom gebeurt er ook niets.
Maar samen zijn we overal van.
8. "We hebben hier geen middelen voor."
We zetten al jaren hulp in zonder dat het heeft gewerkt, hebben we daar wel middelen voor?
9. "Deze moeder vraagt veel te veel, het is echt claimgedrag."
Ze heeft ook bijna niks en wil het graag beter voor haar kinderen, moeten we haar dat verwijten?
10. "Ik mag die gegevens van de wet niet delen."
Als het voor de kwaliteit van de zorg noodzakelijk is, moet je die gegevens van de wet delen.

Lees-, luister- en kijktips

Tips van Albert Jan Kruijter

- Het boek van Aaron Wildavsky 'Searching for Safety'
- Het boek van Alexis de Tocqueville 'Het oude Regime en de Revolutie'
- Podcast 'Stuurloos' van Kustaw Bessems.

Tips van Fatma Koşer Kaya

- Boek van Ellen Pasman 'Kafka in de rechtstaat'
- YouTube-documentaire van Pim Giel 'Er is genoeg'
- Alle podcasts van De Correspondent.

Tips van Floortje Scheepers

- Boek van Johann Hari 'Verbinding verbroken'
- Boek van Denis Noble 'De muziek van het leven'
- Podcast 'The Dissenter: Stepping into Heraclitus' River' met Naomi de Ruiter.

Tips van Kees Klomp

- Boek van Robin Wall Kimmerer 'Braiding Sweetgrass.'
- Kijktip 'TEDx talk van Damon Gameau'
- Nederlandstalige punk van 'HangYouth'

Tips van Sharon Stellaard

- Boek van Aletta Jacobs 'Herinneringen'
- Boek van Henk Haenen 'Ubuntu en Nelson Mandela'
- Kijktip TEDx talk van Getrude Matshe 'Living Ubuntu'

Tips van Tabo Goudswaard

- Artikel van De Correspondent 'Wat gebeurt er als je thuislozen jongeren onvoorwaardelijk geld geeft'
- Boek en serie 'Typisch Nederland' van fotograaf Jan Dirk van der Burg.
- Artikel over kunstenaar en social designer Jeanne van Heeswijk op Puntkomma.org.

En verder:

- Kees Klomp: 'Beteekeniseconomie' / 'Thrive'
- Albert Jan Kruijter: 'Doen wat goed is' / 'Mag niet bestaat niet'
- Sharon Stellaard: 'Boemerangbeleid'
- Floortje Scheepers: 'Mensen zijn ingewikkeld'
- Tabo Goudswaard: 'Maakkracht'

